

AZ ÚJ NÉMET NACIONALIZMUS TÖRTÉNETÍRÁSA

BISMARCK Németországnak hivatalos történetírója, Treitschke egykor így jellemezte politikai előadásaiban a Magyarországon lakó németiséget: „Csak két vidéken állotta ez meg derekasan helyét. Az egyik Erdély szép szászföldje (Sachsenland), amely egyenesen megható szeretettel vonzódik hozzánk, úgyhogy az ember mindig szomorúan sajnálja, hogy nincs módjában segíteni ezen a szegény népen. Itt azonban a német kultúra oly erős, hogy további fennmaradása joggal remélhető. Ugyanezt mondhatjuk a bánáti protestáns németekről is. De már a többi német, szinte kizárólag katolikusok, a germán fajnak az elképzelhető legelszomorítóbb példányai; nemzeti lealacsonyulásuknak az elvetemültséggel határos foka egyenesen elijesztő. Sőt, mivel a németek Magyarországon, szellemi és anyagi téren egyaránt, mindenkor a kultúra tulajdonképpen hordozói voltak, ez a lealacsonyulás gyalázatos.“ A helyzet azóta, hogy e szavak elhangzottak, lényegesen megváltozott. Akkor a német vezető politikusok előtt a liberális nemzetállam volt az ideál s ennek megfelelően egységes nemzeté akarták ugyan összeolvasztani államuk minden lakóját, még ha eltért is anyanyelvük az uralkodó nemzetétől, de viszont respektálták más államok hasonló törekvéseit, még azokét is, amelyekben német lakosság élt. Bismarck és kortársai előtt az államok voltak a legnagyobb önálló történeti egységek és az államhatárok olyan sorompókat jelentettek, amelyeken keresztül a szomszéd területére lépni és annak belügyeibe beleavatkozni elképzelhetetlen volt számukra; az ilyen eljárás ellen jogi és erkölcsi érzékük is tiltakozott volna. A liberális Magyarország államférfiainak a nemzetiségi kérdés miatt nem is volt összeütközésük Bismarckkal. Nem interveniált ő a magyarországi németiség érdekében és a birodalom közvéleménye sem kívánt tőle más politikát. Az érdeklődés a határokon túl lakó németek iránt legfeljebb a Treitschke-idézethez hasonló megállapításokban jutott kifejezésre. Ma azonban az új. n. békeszerződések következményéül Közép-Európában az állam elszíntelenült és uralkodó helyét a politikai gondolkodásban az államhatároktól függetlenül: népiség foglalta el. Az érzelmek öntudatlan világában ez lett a fontosabb. Mégpedig nemcsak a vesztes államoknál. A szlovén népiség éppen úgy határozott életformát szeretne öltetni, mint ahogyan az egész világ olaszága egyetlen népi érzelmi közösséggé óhajt válni, vagy amint a lengyeliség már meg is alakította azt a szervezetet, amely a földgömbön szétszórta lengyelnyelvű néptörödékeket az anyanéphez hozzáfűzi. A napjainkban kialakuló európai közfelfogás az államokban olyan kulturális központokat

lát, amelyek csak bázisai a népiségeknek s így sugarai előtt nem jelenthetnek akadályokat az államhatárok. Ismeretesek e tekintetben az olasz kormány kulturális intézkedései, amelyeket a Franciaországba kivándorolt olaszok népi jellegének megőrzése érdekében tervszerűen tesz s ma már a német közvélemény sem térhet ki a megváltozott idők által reá rótt erkölcsi kötelesség alól, hogy törődjék népiségének más államok területén élő töredékeivel.

Az egész Európában felismerhető fordulatra egyik jele, hogy a birodalmi németiség egyetlen tagjának sem juthat ma már eszébe, hogy Treitschke módjára vallási háttérrel keressen magyarázatul akkor, amidőn a régi Magyarország területén élő németiség állásfoglalását akarja megérteni. De nincs is szüksége, hogy különbséget tegyen bánáti, szatmári, dunántúli vagy erdélyi német között. Ma már ez a németiség a birodalom szemszögéből nézve azonos gondolkodású tömeg, amely túl van a vallási ellentéteken, mert összeolvadt egy minden más szempontot háttérbe szorító gondolat, az egységes német kultúra bővítésében s mert ma már a Treitschkétől kigúnyolt, leszidott sváb sem akar elmaradni az erdélyi szász mögött. Német érzésben valamennyien egyek, de ugyanekkor hűséges alattvalói a maguk államhatalmának. Ezt őszintén mondják a magyarországi németiség képviselői s el is kell hinnünk, hogy nem akarnak elszakadni tőlünk, hiszen ez — ma még — geografiailag is lehetetlen volna. Ugyanígy távol áll az erdélyi szászoktól is az a gondolat, hogy oly utakra tévedjenek, amelyek a Romániától való elváláshoz vezethetnének.

A népi kultúra áll ma első helyen a világ németiségének gondolkodásában s e kultúra sajátos megnyilvánulásain, tehát nyelven, irodalmon, népszokásokon stb., egyszerűen: a gondolkodásmódon keresztül érzi magát államfeletti, egyetlen hatalmas népiségnek. Valósággal nemzeti reneszánszukat élék a Nagy-Magyarország területén élő német töredékek is. A nacionalizmusnak olyan új formája bontakozik ki előttünk, amely a deklarációk és programok szerint mentes politikai törekvésektől. Ma még legalább is. Mindenki tagadja, hogy imperialista szándékok kapcsolódnak hozzá s ezt oly meggyőzően, oly pátoszszál szokták ismételtetni nálunk is, hogy feltétlenül hinnünk kell a szándékok tisztaságában.

Két könyvön keresztül óhajtjuk bemutatni, hogy milyen ez az új, kulturális nacionalizmus.¹ Nem vezéreknek a programjai e munkák s nem is elméleti jellegűek. Az új irányzatot már gyakorlati tevékenységében szemlélhetjük. A könyvek írói a közkatonák közül kerültek ki s éppen ezért jellemzők is, mert így mindenki elhitheti, hogy többé nem célkitűzésekről van szó, amelyeknek megfontolását patópálos könnyelműséggel halaszthatjuk el, hanem kész eredményekről, amelyek

¹ A kulturális nacionalizmus fogalma a németiség körében közismert, a vele foglalkozó óriási irodalom alapján könnyen lehet felőle tájékozódni; a magyar közönség figyelmét felhívtam reá Hóman B.: A magyar történetírás új útjai, 1931. 244. l., a kifejezést azonban irodalmunkban „kultúrnationalizmus” formában először, tudtommal, Asztalos Miklós használta, Protestáns Szemle, 1932. 40. l., aki, ha ez az utalások hiányából mondható, nemcsak idézett megjegyzéseimtől, hanem a „kultúrmenzset” magyarázatánál a közismert Meinecke-terminológiától is függetlenül írhatta le gondolatait.

mögött hosszú-hosszú évek munkája lappang. Oly éveké, amelyek kihasználását mi már elmulasztottuk. Tanulnunk lehet e könyvekből, ezért nem akartunk ellenfeleket látni íróikban, akiknek támadásait ki kellene védeni, tévedéseiket helyreigazítani, tendenciózus állításait vagy egyoldalúságaikat, esetleg elhallgatásaikat pedig kipellengérezni. Ezekkel más helyütt előállani mások dolga lehet. Mi a jót akarjuk kiemelni a munkákból, bár végül nem hallgathatjuk el egy és más megjegyzésünket, hogy milyen tudománytalan területre nem szabad majd tévednünk nekünk, magyaroknak.

BURZENLAND címmel a brassói szász múzeum hatalmas könyvsorozatot bocsátott útnak,¹ hogy megismertesse a Barcaság történetét és kulturális fejlődését. Eddig három kötet jelent meg a nagy műből, alig negyedrésze az egésznek. Egyetlen város és a hozzá tartozó tucatnyi falu, ez kisebb terület, mint bármely magyar megye s így a vállalkozás arányai szokatlanoka mi viszonyaink között. A Barcaság gazdaságtörténetét, Brassó városképeinek kialakulását és a 13 falu történeti életét tárgyalja az eddig megjelent kötetekben a tervszerűen dolgozó írógárda, amely a hazai földhöz ragaszkodó szeretetével minden adatot értékesíteni törekszik. Ha a monográfia elkészül, a szerzők azzal a nyugodt érzéssel tehetik le a tollat, hogy nincs a barcasági szászság Setének egyetlen mozzanata, amelyet munkájukban meg ne örökítettek volna. A Burzenlandban azonban korántsem az adatok tízezrei dominálnak mindent elnyomó ásitó unalmukkal. Ilyen monográfiáékért, sajnos, nem kellene a szomszédba mennünk. A brassóiak azért tudnak különbet produkálni nálunk, mert egyrészt elődeik tervszerű munkájára támaszkodhatnak, másrészt pedig nemcsak modern tudományos szempontok szerint tudják az anyagot elrendezni, hanem megtalálták azt a központi gondolatot is, amely körül az adatok mintegy természetesen kristályosodnak ki.

A mi szakköreinkben is jól ismert az a hatalmas forráspublikáció, a Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, amelyben az 1880-as évektől kezdve nyomtatásban közzétették Brassó múltjának lelkes kutatói a város történetének forrásait. Az előző generáció így készítette elő a mainak a munkáját s így szabadította meg attól a tehertől, a szintetikus feldolgozást megakadályozó részletkutatástól, amely alól a magyar történetíró, bármily kérdéssel próbáljon is foglalkozni, felmentést jó lélekkel nem adhat magának. A tervszerűségnek, az utódok érdekeire is szeretettel figyelő gondoskodásnak hasonló magyar példáit kutatva sem találjuk. A mi nagy tudományos vállalkozásaink, amelyek egy-egy fogalomra lett nevet viselnek címlapjaikon, sajnálatos torzók maradnak, hogy a későbbi generáció ugyanolyan heroikus erőfeszítéssel újból, ismét egészen előiról kezdjen mindent. A Burzenland íróinak, elődeik jóvoltából, nem kellett idejüket levéltárakban tölteni, hanem azt a modernebb módszer elsajátítására és magasabb szempontok keresésére fordíthatták. Mivel az elődök nem féltékenykedtek reájuk, sőt mindent megtettek, hogy utódaik boldoguljanak, az anyag, az adatok

¹ Das Burzenland. Hrsgg. v. E. Jekelius. Kronstadt. 1928—29. Eddig megjelent a III. I., IV. I. és V. I. kötet.

oly alakban kerülhettek feldolgozásra, amely megfelel a mai művelt ember igényeinek. Települési formából olvasni ki egy város vagy falu keletkezésének körülményeit, vagy a városkép történeti kialakulását rajzolni meg, ilyen s hozzájuk hasonló törekvések jellemzik a monográfiát, annak nyugateurópai értelemben is modem szint kölcsönözve. Az elbeszélés folyamatosságát pedig a munka szerzőinek az a modem történetfelfogása biztosítja, amely a Barcaság történetét nem külső események, hanem az ott lakó nép tettei, belső fejlődése eredményének tekinti. A munka ily módon a barcasági szászság életrajza. Amit ma látni, mint egy letűnt világ maradványát, az az elődök fáradozásának, küzdelmeinek emléke. A cselekvő tényező tehát a mai szászság őse. A műveltség fokozatos fejlődését és az intézmények valamennyi változását ő idézte elő, mint végső okra, az ő életére és lelki diszpozíciójára vezethető vissza minden történeti esemény.

Ez a felfogás nemcsak biztosítja az előadás egységét azzal, hogy készített magának egy állandó mértéket, amelynek segítségével az ezernyi adat közül válogatni tud, hanem egyszersmind lehetővé teszi, hogy a monográfia a német nemzeti öntudat kifejezője legyen.

Ez a kulturális nacionalizmus nem sokra értékeli a nagy politikai tetteket; többre becsüli a csendes, szívós mindennapi élet kis eredményeit, amelyek lassan, de annál szilárdabban emelik ki a nemzeti lét kis korálszigeteit. A munka, a dolgozás történetírása ez. Ma nem egyéni önfeláldozó tettekre, hanem kollektív, összefogó, csendes, de kérlelhetetlenül szorgalmas munkára van szüksége minden nemzeti kisebbségnek, hogy megállhassa helyét és fenntarthassa eddigi birtokállományát. Éppen ezért választja ki számára történetírása azokat a mozzanatokot, amelyek az elszántságot képesek benne megerősíteni. Ez a történetírás tehát megörökítésre méltónak találja a legkisebb falusi ház oromdíszét vagy egy faragott kapufélfát, mert a nép életének emléket látja bennük. Büszkén hangoztatja, hogy népe veszélyek között élt, de mégis képes volt ugyanekkor műveltséget is teremteni, nagy életképességről és akaratőről téve így tanúságot. A múlt tehát a ma élők számára lelkesítő példává lesz, hogy csüggedés nélkül merjenek a jövő elé nézni.

„A mi gótikánk jellegét — tanulja meg a Burzenlandból (IV. 1. k. 185. 1.) a mai szász — őseink életmódjának és tevékenységének nagyvonalúsága határozta meg. Ez a művészet a szívósság, önvédelemre való készség, becsületesség és szellemi elevenség kifejezője, amellyel itt a nyugati világ legdélkeletibb részeiben a német kultúrát tisztelné tették és megvédelmezték.“

Mint az idézet mutatja, ezt a nacionalizmust is határtalan büszkeség tölti el. Amit az ő népe tett, az mind valami rendkívüli cselekedet, melyhez foghatót nem lehet sehhol sem találni. Olyan csodálatos tulajdonságok birtokosa és olyan nagy kulturális érzék letéteményese ez a nép, hogy mástól nem volt mit tanulnia, sőt ellenkezőleg, ő tanította meg szomszédjait egy magasabb életforma élvezésére. A székelyek tehát tőle lesik el, miként kell házat építeni, faluba telepedni s még a faragásos díszítést is tőle veszik át. A Barcaságban eszerint egy sui generis, magasfokú szász kultúra uralkodott, amelynek hordozója bőkezűen osztogatott mindenkinek kultúrjajaiból, hiszen vezetőszerpe soha kétséges nem lehetett. Ennek a felfogásnak megfelelően szép

festői leírást olvashatunk, hogy az első telepesek hogyan kezdtek földet művelni, az első kapavágást mint tették meg. Az író ugyan maga megmondja, hogy leírása képzeleti, mert adatok nem maradtak fenn, de mert a beköltöző nép mindent az őshazából, az anyaországból hozott magával, természetes, hogy nem lehet szó tapogató ázásról, kísérletekről, hanem csak határozott célokról, tervszerű és az első pillanattól fogva céltudatos munkáról. (V. 1. 134. 1.)

Ezeknek a kapcsolatoknak, az őshazához való ragaszkodásnak a kiemelése a büszkeség mellett a kulturális nacionalizmusnak másik jellegzetes vonása. A szász eszerint sohasem volt elszigetelve a nagy német néptől; élhetett más állam keretei között, de a kulturális szálak ezrei fűzték az anyaországhoz. S ha e szálak a történelemben időnként nem is vehetők észre, annál mélyebben élt a lelkekben, örökre kitörülhetetlenül, az összetartozás érzése. Egyetlen vallomásszerű idézet is elég a sok közül annak a vágyódásnak a jellemzésére, amelyet a mai szászság oly sóvárogva érez az anyaország után:

„A mi számunkra művészetünk története ama nagy vágyódás képévé és tükrévé válik, amely népünket hűségben és elválaszthatatlanságban az anyaországból felénk sugárzó varázserőhöz köti. E vágyódás kifejezője az önálló eredeti alkotás, az önálló alkotásra való készség. Hogy ezek keserű küzdelmek, magárahagyatottság és rengeteg szenvedés ellenére sikerre vittek, bizonyára arról fog tanúságot tenni, hogy ez a vágyódás minden időben elevenen állt bennünk s ma is éppoly élénk, mint telepes életünk 700 esztendején keresztül“ (IV. x. k. 161. 1.). A szászság ma lélekben teljesen egynek érzi magát azzal a hatalmas néppel, amelynek életerejét nem lehet megtörni, múltját, népi műveltségének történetét pedig úgy tekinti, mint e szoros kapcsolatok bizonyítékát. Kell-e mondanunk, hogy ez a nacionalizmus a szászságnak minden másnál hatalmasabb támasza? Kiben is ébredhetne fel kétely, hogy vajjon fennmaradhat-e, megőrizheti-e sajátos népi jellegét, amikor kultúrája egy sokmillió népi műveltségének egyik része? Bizonyára senkiben, főleg ha történetírása is azt tanítja, hogy évszázadok viharait lekijerejének csökkenése nélkül tudta kiáltani.

A Barcaság története tehát valóban a szászság életmunkája a monográfia szerint. A magyarság cselekedetei azonban háttérbe szorulnak e nacionalista szellemű témaelhatárolás következményéül. Csak futólag nyerünk arról tudomást, hogy a szász bevándorlás előtt voltak e vidéken magyar várak, mintha a magyar királyság és a magyar lakosság is rajta hagyta volna kezényomát. Ezek a részek és általában a magyar-szász kölcsönhatás azon területei, amelyekben a szászok voltak a recipiálók, nemcsak az eddig megjelent kötetekben, hanem a munka prospektusa szerint a később megjelenőkben sem fognak kellő méltánylásban részesülni.

A német kulturális nacionalizmus a Burzenlandban csak közömbösen viselkedik a magyar fejlődéssel, a magyar étellel szemben. A másik munka, amelyről szolid óhajtunk, ezt a nacionalizmust fejlettebb megnyilvánulási formájában állítja elénk. Isbert könyve¹ már támadó jellegű; a nacionalizmust nem nyugalmi állapotában, hanem vívóállásában mutatja. Munkája, amely Észak-Dunántúl — a Pilis-, Vértes- és Bakony-hegység — német telepeinek történetét tárgyalja, egy nagy sorozatos vállalkozás első kötete. A sorozat szerkesztőbizottságában bécsi, berlini, budapesti, innsbrucki, lipcsei, prágai stb. egyetemi tanárokat találunk. A hatalmas névsorból elég, hacsak a legismertebbeket ragadjuk ki. W. Bauer és W. Winkler bécsi professzorok, az utóbbi a kisebbségkutató-intézet vezetője; A. Schulte és R. Kötzschke jőnévű, sőt híres gazdaságtörténészek; J. Bleyer, a magyarországi

¹ O. A. Isbert: Das südwestliche ungarische Mittelgebirge, Bauernsiedlung und Deutschtum. Verlag von Julius Beltz. Langensalza—Berlin—Leipzig. 1931.

németség vezére s ha R. Curschmann, A. Helbok, J. Pfitzner vagy O. Stolz neveit a magyar közönség sohasem hallotta volna is, odahaza annál jobban tudják róluk, mint képesek beletemetkezni népük múltjába és egy nálunk jóformán ismeretlen módszerrel a németység történetének részleteit feldolgozni. Szürke nevek, gondolhatja mégis olvasónk, aki a „Stiftung für deutsche Volks- und Kulturbodenforschung“-hoz hasonló nagyarányú magyar vállalkozást csak sokat szereplő politikusok és társadalmi kitűnőségek neveivel tudna elképzelni. A németység azonban szerény, csendes kultúrmunkásai kezében érzi a maga ügyét a legnagyobb biztonságban, amivel csak következetességének adja újabb bizonyítékát. Ilyen illusztris szerkesztőség közreműködésével megjelenő kiadványsorozat első kötete Isbert munkája. Nem lehet tehát politikusok divergenciájának tulajdonítanunk a törekvést, amelyet a munka feltár, hanem — a szürke tudósok névsorából ezt a tanulságot kell levonnunk — megállapodott és jól megfontolt törekvés gyümölcset kell abban látnunk, amellyel minden német azonosíthatja magát.

A dunántúli németység nem épített gótikus, de még barokk templomokat sem, az irodalmi életben nem szerepel műveivel, a tervszerű, céltudatos kultúrelvet sem lehet javára ímni, hiszen magyar nagyurak telepítették be, juttatták földhöz s gyámoltgatták annyira, hogy nem egy helyütt a protestáns vallása miatt telkéről elűzött régi magyar lakosság helyébe telepítették le. Bár a nagyvonalúság így hiányzik ennek a népnek az életéből, a kulturális nacionalizmus mégis olyan nagy szeretettel hajlik le hozzá, hogy talál történetében lelkesítő és követésre méltó vonásokat. Isbert könyve faluról-falura menve csoportosítja az adatokat, mikor és mennyi német költözött be, mekkora növekedést tűntetnek fel a későbbi statisztikai leírások s milyen a jelenlegi helyzet. Itt pedig lépten-nyomon büszke örömmel konstatálja, hogy az ősi német nyelv és szellem milyen csodás érintetlenségben maradt meg. S ugyan kié az érdem, hogy ez így van, hogy a magyarosító statisztika és közigazgatás ellenére töretlen maradt a németiség szelleme? Ki másé is lehetne, mint a derék népe! Mily felemelő érzés is látni és hangsúlyozni, hogy a sváb falvak még Budapest kapujánál is „nem várt állhatatosságot“ tanúsítanak, így Visegrád, Nagymaros németisége „ellenálló-képességet és életerőt“ német népi jellegük biztosításánál. (81. l.) S amikor az író olvasójának szeme elé varázsolja a rendezett, tiszta német falut, amint a dombrol letekintő előtt kibontakozik „a német szorgalomnak ez a produktuma“ csűrökkel és gyümölcsöskertekkel körülveve, minden házát mintha csak a játékdobozból húzták volna ki, annyira szépek, takarosak, gondosan és oly szeretettel kifestve, hogy még az utcára is jut a festékből egy arasznyi, — akkor milyen felemelő levonni a következtetést a kulturális nacionalizmus felfogása szerint: „A német falu lakosságának szelleme nyilvánul itt meg rendkívül szembőlően egy idegen nép körében — ellentétül az individualisztikus magyarsághoz.“ (170. l.)

Az az út, amelyet Isbert előbb a falvakban, majd a területre vonatkozó etnográfiai, statisztikai, földrajzi és történeti irodalom termékei között bejárt, gazdag eredményt hozott. A könyv szerint eddig kellő figyelemben nem részesült értékes népelemet lehetett a feledésből és ismeretlenségből előhívni. A németiség derék, szorgalmas, jól és okos szerűen gazdálkodó népcsoporttal gazdagodott, amely, mint múltja mutatja, megőrizte a ma legnagyobb értéknek számító népi jellegét. Azt az érdemét, hogy megmaradt „bámulatosan ellenállóképes“ németnek, nagyra becsüli a mai nacionalizmus, mert a német jelleg lehetővé teszi, hogy ez a friss erőktől duzzadó népcsoport bevonassék a német kultúrába, vagy — ha úgy tetszik — ez a kultúra kiterjesztések teája. A könyv zárószavai ugyanis éppen ezt a szoros lelki összetartozást hangsúlyozzák, mondván: „Ennek a“ németiségnek eddig sohasem volt más támasza, mint az a közös népi érzés, amelynek nagysága és súlya a világháborúban lett nyilvánvaló s amely most az anyanépnek ezeket

az elfeledett gyermekeit öntudatos Volksdeutschekké tette“, termé-
szetesen azért nyugodt, szorgalmas parasztbüszkeséggel megmaradván
Magyarország állampolgárainak, amelyet szeretnek, mint országukat,
bár kevésbé hozzá, inkább a rögöz ragaszkodnak.

Az elmondottakban a munkának csak azon vonásai tűntek elő, amelyek közösek a Burzenlandban megállapíthatókkal. Fokozottabban a jövő számára dolgozik ott, ahol a német falvakat, kisebb-nagyobb csoportokat összefüggő tömbökké alakítja ki, amelyek a Balatontól Budapestig három nagy sziget gyanánt húzódnak mint „Deutsches Volksgebiet“. Ez a terület keresztültöri a megyei és járási határokat, mellőzi azokat s kiterjedése a németiségre vonatkozó történeti és statisztikai adatok alapján állapított meg. Mint a sok térkép szemléltetően mutatja, a három tömbben vannak német települési góccok tiszta német lakossággal, azután hozzájuk csatlakoznak olyan területek, amelyeken már nem kizárólag csak németek élnek, hanem magyarok is, de amelyek jellege mégis németnek mondható. A három tömb nem függ egészen össze, hiszen, tudjuk, a Bakonyiúi Budapestig tényleg található magyarok is, Isbert azonban nem csekély leleményességgel segít magán, amikor térképébe a tót szigeteket is belerajzolja; ezek ugyanis, bár vékony fonállal, de mégis egységbe fűzhetik a német tömböket, annyi joggal legalább is, hogy ezek az áthidaló területek nem — magyarok. Ami régtől fogva beidegződön látásunkra szokatlan, sőt megdöbbenő is lehet ez az új kép. Mi megszoktuk, hogy a megyéket történetileg kialakult és determinált területnek lássuk. Mi úgy tudjuk, hogy a megyék területei természetes képződmények, hiszen legvégső alapjuk a honfoglaló magyarság törzs- és nemzetségszervezete, s mai formájukon is mindenütt ott érezzük még az első szent király gondoskodását. Igaz, éppen itt, a Dunántúl keleti felében megszűnt egyidőre az organikus magyar élet a török hódítás következtében, ami különben a németiség XVIII. századi betelepítését is lehetővé tette. Szokatlan tehát az új metódus, de tudomásul kell vennünk, mert erősebbnek és használhatóbbnak látszik a mai világ előtt, mint az a régi, amelyhez mi szoktunk. Ismételjük, amit a térképek így megdöbbenően elibénk tárnak, azt az eredményt Isbert végtelenül szorgalmas munkája ezernyi adattal támogatja alá. Polemizál statisztikai felvételeinkkel, bírálja statisztikai hivatalunk munkáját, alig ismert könyvekből is kiszedi a használható anyagot s nem resteÜte a fáradságot, hogy minden faluba maga is elmenjen, körülnézzon, lásson és ellenőrizzen. A kitaró munka eredménye itt van előttünk. Ha egyszer, bármi módon, arra kerülne a sor, hogy Magyarországon az eddigi, történetileg kialakult közigazgatási határok eltűnjenek s velük sírba szálljon az a társadalmi rétegünk, amely a megyékben és azokon kívül is a vezetőszerpet játszott, s ha az új közigazgatási és önkormányzati kerületek a népcsoportok szerint alakulnának ki, akkorra, íme, a németiség már kidolgozta a maga észak-dunántúli kantonjainak területét és határait, amelyeken belül ő lesz az úr, az önkormányzat vezetője. Sokan azt mondhatják, hogy a fantázia játéka ez az elképzelés és az ördögöt festjük a falra. A könyv a maga felfogásával, módszerével az ellenkezőt bizonyítja. Isbert pl. kertelés nélkül beszél a bakonyvidéki magyar Szentgál faluról úgy,

mint a német tömbben levő kisebbségi szigetről s általában a magyarság ott, ahol nincs többségben, csak a Minderheit nevet kapja (pl. 109. L). A mi megszokott kifejezéseinkről, mint „államalkotó nép“ stb. nincs itt többé szó.

Könnyű elképzelni, hogy egy bekövetkező változásnál a német-ség immár jobb helyzetben lesz, mint mi, mert Isbert könyvével kezében, a benne levő ezernyi adattal támogathatja követeléseit. Nyilvánvaló, hogy erre a küzdelemre vagy barátságos megbeszélésre nekünk is fel kell készülnünk, mert a mulasztással kihatásaiban kiszámíthatatlan veszteségek érhetnek bennünket. Mi ugyanis nagyon valószínűnek tartjuk, hogy ez az átalakulás bekövetkezhetik. Nem ugyan Jászi Oszkár hírhedt Keleti-Svájcának alakjában, mint a nemzetiségi sovinizmus és a magyar pacifizmus furcsa egyvelegének eredménye, hanem mint a kulturális nacionalizmusé. Ha erre kezdettől fogva és idejében felkészülünk, legalább meglepetés nem érhet bennünket.

Számolnunk kell ugyanis azzal, — sajnos, 12 év lejtő tanulságai állanak előttünk — hogy mint a német-ség, mi sem remélhetjük, hogy az ú. n. „békék“ erőszakosan megváltoztathatók. Az idő haladásával a történeti Magyarország gondolata a külföldön mindinkább háttérbe szorul, a milliányi magyarság pedig az idegen megszállás alatt egyre gyengül, fogy és sorvaozik. A régi nacionalizmus helyett nekünk is újra van szükségünk, hogy megmentsük véreinket. Állandóan ébren kell bennük tartanunk a meggyőződést, az érzést, hogy ők magyarok, a nagy és szép magyar kultúra részesei, amelyre csak büszkék lehetnek. Nemcsak a ma élők, akik még látták a történeti Magyarországot, hanem az utánuk következő generációk is. Ma, mint bevezető sorainkban jeleztük, a levegőben van benne ez a kulturális nacionalizmus, még nemzetközi szerződéses is biztosítják népi alapjait s a világ lelkiismerete, ha valamire, a kulturális elnyomásra mozdul még meg leginkább. Nem szabad felhasználatlanul hagynunk ezt a módot sem, hogy megőrizzük a régi magyarságot addig az időig, amíg út számára a szabad rendelkezés órája. Egy békés elrendeződés alkalmával, a ma forrongó Délkelet-Európa nyugalmi helyzetbe hozásakor az a nép lesz az erősebb, amely jobban tudta a maga tagjait öntudatos nemzeti érzésben és kultúrában fenntartani. S ha kívánjuk és követeljük, mégpedig joggal, a megszállott területek magyarsága számára az anyanyelv használatát, az iskolázás lehetőségét, a kulturális fejlődés és energiakifejtés biztosítását, nem szabad elzárkóznunk a csonkaországban élő nemzeti kisebbségek hasonló óhajai elől sem. Mi természetesnek és szükségesnek találjuk, hogy mindazon óhajaik teljesíttessenek, amelyek kulturális szabadságukhoz szükségesek. Tehát iskolázásuk elemi és középfokon anyanyelvükön történhessék, közigazgatási tisztviselőiket, tanítóikat és papjaikat maguk válasszassák s ha egyszer odáig fejlődnek, akár külön főiskolájuk is lehessen. Még ha el is tekintünk attól, hogy mindezen jogokat az elszakított magyarság számára is szükségeseknek tartjuk, az esélyesség magában is ez óhajok teljesítése mellett szól. A felébredt német kulturális nacionalizmus következtében ugyanis nem remélhetjük, hogy a német-ség ezután — noha eddig is, mint éppen Isbert könyve mutatja, csak leváló kis töredékeivel csatlakozott az államalkotó néphez — növelhetné a magyarság számát. Ilyen asszimilálás lehetősége már elmúlt s különben is általa csak a külsőségeken lovagló, türelmetlen magyarok számát növelnők. Csak az történhetik meg, hogy német-ségünk — az óhajok teljesülése nélkül — nem nyeri el az alkalmat a művelődésre, amelyre szüksége volna s a Bakonyban továbbra is 17°/_o maradna az analfabéták száma. Ebből az elmaradottságból a magyarságnak semmi haszna sem volna. Nyilván még egy mód a nemzetiségi kérdés megoldására; az, amelyet a csehek és balkáni szomszédaink követnek: a gazdasági elszegényítés, az idegenlégióba és Brazíliaiba való üldözés, a koldusbotra juttatás. Ilyen „politika“ követésére azonban a magyarság sohasem volna képes; még a legmeggondolatlanabb provokálások esetén is visszarettenne tagadhatatlanul felsőbbes gondolkozása ilyen eljárásról

Amikor azonban a magyarság mindazt megadná a maga kisebbségeinek, amit elszakított testvéreinek szeretne biztosítani, ugyanakkor — az állam fogalmának helyébe a népiség ideálját helyezve — el kellene mélyítenie a magyar kulturális nacionalizmust is. Éreznie kell, hogy minden egyes magyar különösen értékes, mégpedig nemcsak a legveszélyeztetettebb pontokon \$ így még a legnagyobb áldozatért sem kár, ha általa a magyarság öntudatosabbá lesz. Ha ezt el tudjuk érni, nincs okunk félni attól, hogy a bakonyi németek közt élő magyarok vagy akár a székelyek elszakadhatnak lélekben az „anyanéptől“.

A munkát, amely a magyar faj lelki ellenállását hivatott fokozni, a történettudomány terén kell megkezdeni, mert a nemzeti öntudat csak a múlt tanulságain érlelődhet ki. A feladat, amely történetírásunkra vár, súlyos és felelősségteljes. Dolgoznia kell ugyanis egy új magyar kulturális nacionalizmus szellemében, de ugyanekkor, ezen túlmenően, el kell látnia azt a feladatkört is, amely reá, mint a történeti Magyarország nagyságának örére vár.

Az elsőre egy bakonyvidéki példát említhetünk fel. Felesleges bizonyítgatni, hogy a mi kötelességünk a Balaton északi partján élő magyarság sorsával foglalkozni; ha mi nem méltatjuk figyelemre ezt a népet, amely a honfoglalás óta él itt, előbb halászva, majd földet és szőlőt művelve, más kutató bizonyára nem fogja munkánkat elvégezni. Az idegen, ha erre téved, az egyik faluban csodálatos épségben fennmaradt románstílusú templomot lát, a másikkban már csak romjait a régi középkori kápolnának. Török korból származó tornácos ház tűnik egyik helyen szemünkbe, máshol pedig — ma kis, jelentéktelen faluban — arról beszélnek, hogy ott a XIX. század elején még luteránus algimnázium volt. Csak néhány kiragadott példa ez a vasútvonal mentéről. De képzeljük el, mennyi más emléket találna még az a kutató, aki éppen olyan szeretettel szállna le az itt lakó néphez és történetéhez, mint amilyent a bemutatott német munkák tanúsítottak! S bár az igazsághoz híven, mégis mennyire lelkesítő, maradandó hatása lenne annak a feldolgozásnak, amely e vidék története és mai etnográfiai, demográfiai külseje mögött cselekvő tényező gyanánt az itt élő népet tenné meg! A bakonyvidéki példával kapcsolatban különösen könnyű a hiányokra rámutatnunk. A Balaton tudományos kutatásának eredményeit még a háború előtt hatalmas könyvsorozat ismertette, az óriási anyag azonban, a kor tudományos gondolkodásának megfelelően, nem a szellemi tudományok körébe tartozott. A történelmet a sorozatnak csak kis töredéke képviseli, de még ez is inkább várakról és egyházakról szól s nem magáról a népről, annak szerepléséről. Ma fontosabbnak tartjuk, hogy inkább a történelemben szerepelt emberrel és tetteivel foglalkozzunk, mint a geológiai viszonyokkal, úgyhogy egy új szellemű és modern technikájú feldolgozásnak még itt is az alapvetésnél kell kezdenie. Ha itt is és máshol is egyaránt a munkát emeljük ki a magyarság történetében, lesznek végre nagyobb számmal olyan nemzeti öntudatot is erősítő tudományos műveink, amelyekre hivatkozva könnyen eloszthatjuk az idegenben rólunk elterjesztett tévhitet, mintha a magyar faj ezer éven keresztül csak uralkodott volna. Akkor kiderül majd, amit mi tudunk, de bizonyítékok nélkül el nem hiszik nekünk,

hogy a magyarság harcolt ugyan eleget, de dolgozott is, mégpedig sokszor rosszabb körülmények között, mint bármelyik itt lakó más nép. Az új szellemű monográfiák pedig a megszállt területek magyarságára még sokkalta fontosabbak, hiszen ezekből kell majd kiéreznie, hogy büszke lehet a maga népi kultúrájára s ugyanezekből kell a jövőre neki is elszántságot az élethez és törhetetlen munkakedvet merítenie.

E tekintetben, mint a már elkészült német munkákból látjuk, bizonyos vonatkozásokban, sajnos, már el is késtünk. Történeti stúdiu-moknál, ahol az igazság kiderítése igen nehéz, — nyíltan megmondhatjuk — sok függ, hogy milyen színvonalú feldolgozásból válnak egyes megállapítások közismertekké. Sokszor téves, olykor tendenciózus „beállítások” is sokáig élhetnek és befolyásolhatják a közvéleményt, csak azért, mert modern technikával exponáltak s vetik szemben a régimódi állítások, mivel nem modern nyelven szólalnak meg, nem is érvényesülnek. Aki tehát elsőnek dolgoz fel egy történeti problémát a kor színvonalán, annak a rekonstrukciója maradandóbb, mint annak még oly precíz feldolgozása, aki elavult eszközökkel dolgozik. Pl. a Burzenland írói a mai településtörténeti módszerrel próbálták megállapítani a szász települési formákat s mert — sajátos felfogásukkal — eleve feltették, hogy a magyarság csak kaphatott a szászoktól, Kézdivásárhelyt, a városalaprajz szász jellegére támaszkodva, szász eredetűnek mondják. (IV. 1. 9.) Ez az állítás teljes joggal utasítható vissza. A cáfoló azonban csak akkor számíthat visszhangra, ha nem elégszik meg a régi okleveles adatok felsorakoztatásával, hanem maga is ezzel a ma modern módszerrel, a települési forma segítségével bizonyítja be a szász előadás helytelenségét. A kis helyreigazító cikk azonban elenyészik a nagy munka mellett, amely közkezen forogva, terjeszti majd a magyarságra nem hízelgő véleményt. A baj elkerülésének csak egy módja lett volna. Ha egy magyar történetíró előbb szánja rá magát a székely települési formák megállapítására, akkor a jól megindokolt, tudományos eredményt a Burzenland sem mellőzhette volna el. Minden tévedésért, minden hátrányért, mellőzésért csak magunkra vehetünk tehát.

Az öncélú magyar kulturális nacionalizmus fejlesztése azonban nem lehet történetírásunk egyedüli feladata, mert így méltatlan lenne a régi nagy tradíciókhoz. Nekünk nem szabad és nem is lehet követnünk régi nemzetiségeinket, amelyek, mint a legműveltebb és hozzáink mégis csak legközelebb álló németek példája is mutatja, nem akarnak tovább látni saját népük határainál. Ali nem mehetünk elfogultságunkban oly messze, mint a Burzenland, amely még a legújabbkori tagosításnál is szeretné valami módon az szász önállóságot bebizonyítani. Ezt az akciót tudvalévően az 1885-i törvény rendelte el s a Bamaságban Marienburg volt az első falu, amely (1888) a commassatióra hajlandónak mutatkozott. A Burzenland szerint a tagosítás az Olt-menti magyar falvakban már folyamatban volt, de ezek messzebb estek a szász telepektől, semhogy közvetlen például szolgálhattak volna s így Marienburg „egyedül magára volt hagyatva”, hogy testvérfalvai számára tapasztalatokat gyűjtsön s így kezdeményezésével példájának követésére sarkalja őket. (V. i. 169.) Ha mi is ennyire szűklátókörűen csak a magyar néppel foglalkoznánk, történelmünk össze nem függő darabokra töredeznék. Magyarország múltja azonban egyetlen egység, amelynek felépítéséhez minden itt lakó nép hozzájárult kölcsönhatásaival s ha ezt hallgatólagosan vagy nyíltan tagadják is új szomszédaink, annál inkább kötelességünk nekünk ezt az egységet — az igazságnak megfelelően — hangsúlyoznunk.

Kétségtelen, hogy valóban hatalmas munka vár történetírásunkra, hiszen kettős súlyú a feladata. A kellő felkészültségű munkaeörökkel rendelkezünk, azonban szinte fenekestül át kellene alaítani előbb műhelyeinket, hogy számottevő eredményt érhesünk el. Tudományos intézményeink kitűnő képzettségű tisztviselőit, felszabadítva az adminisztrációs munka nyúge alól, vissza kellene adni hivatásuknak, hogy ne pazarolják idejüket olyan technikai munkára, amelyet tőlünk nyugatabbra segédhivatalnokok vagy díjnokok végeznek. Ugyanígy sietve az új feladatoknak megfelelően kellene átalakítani egyetemünk törté-

nelemtanítását, mivel még ma is jórészt elavult módszerrel, értékelen és felesleges tudásanyaggal ismerkedik meg a hallgatóság. A ma veszendőbe menő sok energiával el lehetne végezni a legfontosabb munkákat. Belső átalakulásra, regenerálódásra van szükség minden téren. A változásnak a tudományos élet terén kell bekövetkeznie természetesen nem racionalizálással és más ilyen jelszavakkal, hanem a lényeg, a szellem átalakulásával. Ha ez bekövetkezik, majd nyomon fogja követni a köztudatnak, a társadalom gondolkodásának módosulása is. Ez a helyzet a magyar történettudománynak ma nagy lehetőségeket ígér. Élre kerülhet a szellemi tudományoknak, irányt szabhat a fejlődésnek, — ez a szerep joggal is illeti meg, mint a legnemzetibb tudományt — s azután döntően alakíthatja át az egész nemzeti közfelfogást.

Ilyen nagy feladatok elvégzéséhez azonban kevés az egyes emberek energiája és dolgozni akarása. A munkának már eleve magas erkölcsi célt kell maga elé tűznie, hogy feléje haladva átlendülhessen a feltornyosuló akadályokon. S ez csak egy lehet: az igazság, leplezetlenül és szépítgetések nélkül. Eleve meg kell mondanunk, hogy ebben a tekintetben különbek akarunk lenni, mint a német kulturális nacionalizmus ma ismert képviselői. Mi tehát nem próbáljuk az igazságot rabulisztikával elcsavarni, mint Isbert tette.

Az ő könyvének címében a „Baueriasiedlung“ szónak külön hangsúlya van. Azt jelenti ugyanis — amit nyíltan meg is mond, — hogy csak a mezőgazdasággal foglalkozó parasztfalvak lakosait tekinti olyan földhöz nőtt népelemnek, amely a nyílt vidék településképét meghatározza. (184. 1.) A többit kirekeszti tárgyalása köréből, mégpedig egész tervszerűen. Kiesik tehát a tanyákon, nagybirtokos majorokon élő mezőgazdasági népesség éppen úgy, mint a bánya- és ipartelepeken élő lakosság. Igaz, ez a lakosság, a hozzátartozó területtel együtt számra nagyobb, mint az egész németiség, de Isbert szerint nincs olyan specifikus magyar jellege, hogy a népkutatás érdeklődésének körébe vonhatná, hiszen a nyelv egyedül nem elég a népi jelleg meghatározásához. (181. 1.) Szó nélkül tudomásul vehetnők a paraszttelepülési falvaknak ezt a külön tárgyalását — végre is mindenki tetszése szerint választhatja ki monográfiája tárgyát, annak körét úgy szűkítvén, amint jónak látja, — ha a különválasztás nem jelentené következményeiben a legmesszebbmenő értékítéletet. Isbert azonban csak a parasztfalvak kiválasztásával szerzett jogcímet, hogy kantonszerű térképein német többséget tüntethessen fel s természetesen egészen más térképeket kellett volna megszerkesztenie, ha a területen lakó magyarság tényleges súlyát nem akarta volna mindenáron negligálni. Pedig a nagybirtokról maga elismeri, hogy arra esik a föld nagyobbik része, sőt itt és nem a parasztagazdaságokban folyik a termelés zöme is (32. 1.), de ennek ellenére mégis a sváb parasztságnak a gazdasági életben játszott „vezető szerepéről“ beszél. (172. 1.)

A kérdés a körül forog, hogy helyes-e a Balatontól Budapestig húzódó terület népi jellegének megállapításához egyedül a parasztfalvakat venni tekintetbe azon a címen, hogy a faluban élő németiség inkább megadja egy-egy táj jellegét, mint a tanyákon, pusztákon, majorokban élő, vagy ipar-, bányatelepeken és városokban lakó magyarság? Ha ez a németiség ősi településű lakosság volna, amely legalább egy évezred óta élne falvaiban s azok határai felett magasabb kultúrát is

kifejlesztett volna, ilyen előjogról lehetne beszélni, bár, tudvalévően, a magyarság ilyesféle tényleges jogait sehol sem respektálják. A svábok azonban, mint ismeretes, alig másfél-két évszázada laknak jelenlegi lakóhelyükön, ahová nagybirtokosok telepítették őket, éppen olyan robotmunkára, jobbágyi szolgáltatásokra kötelezve őket, mint bármely más jobbágyot. Nem mint valami szabad népelem jött be a németiség, hanem eleve nehéz szolgálatot vállalva magára, földhözkööttséget és autonómia-nélküliséget s ebből az állapotból korántsem feltörekvő szorgalma szabadította ki, hanem az idők változása 1848-ban. Az a magyarnyelvű mezőgazdasági cselédség, amely ugyanezen nagybirtokosok majorjaiban ma él és dolgozik, gazdaságilag és lelkileg is sokkal függetlenebb, mint 1848 előtt a németiség volt s egy radikális változás az ő cselédházait is máról-holnapra falusi portákká tehetné. Abból a körülményből is lehetetlen érvet kovácsolni a német szupremácia mellett, hogy ez a magyar lakosság, valamint a bányatelepek munkásai is bevándorlónak, a közelebb-távolabb eső magyar területek öntvén ide emberfeleslegüket. Mi azt hisszük, hogy sokkal egységesebben magyar jellegű lehet ez a hordaléknép, mint a németiség, mert valószínűleg a legközelebbi magyar környékről és nem Erdélyből vagy a Tisza felső vidékéről került ki, holott a XVIII. századi svábság a hatalmas német nyelvterület legkülönbözőbb részeiből gyűlt össze. Pl. ugyanazon faluban, Zircen egyszerre szomszédjai lettek egymásnak bajorok, tiroliak, sziléziaiak, brandenburgiak, thüringiaiak, felső-ausztriaiak és erdélyiek (135.1.) s így volt ez máshol is. E gyarmatosok között sokkal nagyobb történeti, nyelvjárási és jellembeli különbségek voltak, mint a Dorogra, Tatabányára vagy valamelyik nagybirtokra beköltöző egyes magyarok között. Annyira különbözők, hogy éppen Isbert szerint Nagymaroson a különböző német tartományokból bevándorlók egymástól elkülönítve, más és más utcában telepedtek le. (152. 1.) A svábság csak Magyarországon forrott össze egy-egy falu keretei között, hogy most — a kulturális nacionalizmus jegyében — nagyobb területen próbáljon összeolvadni, ami, természetesen, megfelel az idők követelményeinek, senki annak útjába nem akar akadályt gördíteni, éppen csak a történelem olyan önkényes interpretálását nem helyeselhetjük, hogy abból a magyarságra méltatlanul kár háramolhassék. De ugyanígy elfogadhatatlannak tartjuk Isbertnek azt az értékmegállapítást is, mintha az ipartelepeken vagy városokban lakó magyarság kulturális tekintetben mintegy súlytalanabb, mint a falusi svábság. A német történetírás és publicisztika, amely a németiségnek nálunk játszott kulturális tanítószerepéről áradozni szokott, eddig mindig azt hangoztatta, hogy a középkori bevándorlás éppen azért nagyjelentőségű, mert meghonosította a földművelő magyarság körében az ipart. Különösnek tetszik, hogy ezzel az általános felfogással ellentétben Isbert most egyszerre kevesebbre értékeli az iparúzó magyar lakosságot.

Szemelláthatóan ellentétes mértéket alkalmaz Isbert a magyarság és a svábság méltatásánál. De más módot is felhasználna, csakhogy minél kedvezőbb legyen a németiség arányszámra. Egyetlen példa is eléggé megmagyarázza eljárását. A fehérmegyei Hercegfalva lakossága

1920-ban 9191 fő, amelyből 6967 magyar, 2210 német, vagyis a statisztikai kimutatás szerint jelentős magyar többség van. Isbert így bizonyítja be, hogy a németség van többségben: Mivel nem az egész lakosság él a faluban, hanem nagyrésze a falu, mint közigazgatási alakulat 38.000 holdnyi határában, le kell számítani ezt a pusztákon élő —természetesen zömében magyar—lakosságot; így a tulajdonképpeni falunak csak 2750 lakója marad, kik közül magyar 999, ellenben német 1750. Ennek a megállapításnak megfelelően a térképen Hercegfalva erős színezésű „deutscher Siedlungskern“ gyanánt van feltüntetve. Ugyanígy derül ki, hogy Soroksárnak 16.253 lakosa van ugyan, akik közül 8917 magyar, 7161 német, de mert közülök külön telepen lakik 3569 magyar és 52 német, a falu német többsége: 7109 sváb, az 5348 magyarral szemben ismét kétségtelen. Ugyanígyen okoskodással változtatja meg Dorog 1889 főnyi magyar és 1810 főnyi német lakosságának arányát, úgy, hogy 1577 magyarral 1634 német álljon szemben, tehát már szinte mosolykeltően ügyeskedve, csakhogy a számszerű német többség kimutatható legyen. Felsőgallán ismét a bánya- és gyári munkásságot eliminálja s így lesz a 13.378 lakos 9958 magyarjából, e túlnyomó többségből mindössze 674 magyar, kikkel szemben az 1451 német természetesen többségbe kerül. (99.1.) A térképeken e felsorolt helyek, melyeknek német többségét így sikerült „bebizonyítani“, német települési területek központjai, ami ezek után az elfogulatlan szemléletben joggal kelthet nagyfokú bizalmatlanságot a vázlatok helyessége iránt.

A felsorolt néhány példa azt árulja el, hogy a német kulturális nacionalizmusnak ez a reprezentációs terméke nem mentes ellenütköző törekvésektől. Az önvédekezés is megköveteli, hogy a magyarság visszautasítsa az efféle támadásokat s a maga igazának védelmére egy másik rekonstrukciót ki s ér el j en meg. Ha megint semmit sem teszünk, a téves fogalmazású német munka megállapításai mennek át a köztudatba. Magyar célú és magyar szellemű feldolgozásra tehát szükség van, ennek azonban teljesen elfogulatlannak kell lennie. Tehát jobban meggondolt és igazabb alapelvekből kell kiindulnia, távol minden sovíniszta törekvéstől, amely az „ellenfélnek“ ravaszkodó háttérbeszórására ösztönözhetne. A magyarság nem tekintheti ellenségeinek azokat a népeket, amelyekkel évszázadokon keresztül testvéri egyetértésben élt. Ettől a szilárd meggyőződéstől vezetve a magyar monográfiák írói objektívebb munkát végezhetnek s hatásosabban is foglalhatják össze szintetikus egységben a magyarság és a németség, valamint a többi nemzetiség életét.

MÁLYUSZ ELEMÉR